

Læresveinane er tilbake

s. 32

SPRÅKNYTT

UTGITT AV SPRÅKRÅDET

39. ÅRGANG 4/2011

- Språkrådets nye tegnspråkrådgiver, s. 6
- Historien bak norskfaget, s. 18
- Skjemaspåk til besvær, s. 23
- Nye oversettelser av Bibelen, s. 32

Språkrådet

Kjære leser!

I 2008 la Kulturdepartementet fram en stortingsmelding (St.meld. nr. 35 (2007–2008) *Mål og mening*) der en helhetlig norsk språkpolitikk ble presentert. For Språkrådet, som er statens fagorgan i språkspørsmål, har den nye språkpolitikken ført til en rekke endringer i hverdagen.

På den ene siden fortsetter vi for fullt med våre tradisjonelle arbeidsoppgaver knyttet til norsk, som rettskrivningsarbeid og informasjon og rådgivning til allmennheten om riktig og god språkbruk. På den andre siden utfører vi nye oppgaver som er forankret i stortingsmeldingen. Det gjelder mer spesifikke oppgaver med norsk, for eksempel har vi fått bedre muligheter til å hjelpe statsorganer med å skrive godt, og det gjelder arbeid med andre språk enn norsk.

Arbeidet med de «gamle» og de «nye» oppgavene pågår nå for fullt. La meg ta et par eksempler: For det første godkjente Kulturdepartementet nå i september den nye rettskrivningen for nynorsk. Den ble lagt fram i april

i år av en nemnd oppnevnt av Språkrådets styre og anbefalt av styret i mai. Denne nyheten har vi skrevet om tidligere her i Språknytt. Vi arbeider nå med alle tiltakene som må gjennomføres før rettskrivningen gjøres gjeldende fra august 2012. For det andre hadde tegnspråkrådgiveren vår sin første arbeidsdag i september. Det markerer et viktig skritt i Språkrådets nye arbeid med andre språk enn norsk. Du finner et intervju med henne inne i bladet. God lesning!

Vennlig hilsen

Arnfim Marwick Vonen

INNHold 4/2011

AKTUELT

- 6 Intervjuet
- 10 Språkprisen 2011
- 14 Kulturnatt i Språkrådet
- 17 Språkbrukeren

INNSIKT

- 18 Norskfaget i 1800-tallets høyere utdanning
- 23 Må man, så må man
- 26 Vi *sest* – eller *sjåast* vi?
- 28 Advarsel: blandfare!
- 30 Idéseminar om fagspråk
- 32 Når Bibelen blir ny

Har du et spørsmål som du vil at vi skal ta opp i denne spalten, kan du sende oss en e-post. Adressen er: sporsmal@sprakradet.no. Skriv «Leserspørsmål» i emnefeltet.

Spørsmål: Jeg arbeider ved en skole der vi i det siste har diskutert begrepet *alumni* og hva slags norsk benevnelse som det kunne være aktuelt å bruke i stedet. Selv om det kommer stadig flere alumni-foreninger her i landet, er det et ord som de færreste synes å kjenne til. Har dere et godt norsk ord for *alumni*? Og hva betyr det egentlig?

Svar: Den norske skrivemåten av dette ordet er enten *alumnis* eller *alumn*. Men vi tilrår å bruke det tradisjonelle norske uttrykket «tidligere elev/student». En alumn-/alumnusforening er altså en forening for tidligere elever eller studenter. I *Norsk Ordbok med 1000 illustrasjoner* er en *alumn/alumnus* beskrevet som «kostskoleelev som nyter visse goder» (betydning 1), og

som «institusjonsboer; elev; tidligere elev» (betydning 2). *Alumn* er latin for 'fostersønn' og avledet av *alere* 'å gi næring'.

Spørsmål: Kor stammar eigentleg uttrykka *styrtrik* og *søkkrik* frå? Dei gir ikkje så mykje meining i norsk i dag.

Svar: Disse orda har nok oppstått i daglegtala for lenge sidan, og difor er det vanskeleg å seie sikkert kor dei stammar frå. Men ein kan jo tenkje seg at *styrtrik* tyder 'så rik at ein er nær ved å styrte', sidan *styrte* kan tyde 'falle plutsleg daud om'. Og *søkkrik* kan tyde 'så rik at ein er nær ved å søkke', anten i jorda eller på sjøen (mykje rikdom blei i gamle dagar frakta med båt og skip).

Spørsmål: Hvorfor har bokmål beholdt skrivemåten *hv-* i ord som *hvit*, *hvordan* og *hvilken*? Svenskene har jo kvitta seg med den? Og andre lånord i daglig bruk får jo fornorsket skrivemåte?

Svar: Norsk rettskrivning tar hensyn både til det historiske, det vil si hvordan ordene ble skrevet opprinnelig, og til hvordan vi uttaler dem i dag. Derfor har vi en del *h-*er, særlig i spørreordene, som ikke uttales. Du har rett i at det ikke er slik i svensk. Norsk og svensk rettskrivning har skilt lag på det området.

I dag er det nok ikke aktuelt å fjerne *h-*ene i de ordene som begynner med *hv-*. Denne skrivemåten er svært godt etablert i norsk rettskrivning. Spørreordene, som stort sett skrives med *hv-*, er dessuten en viktig gruppe ord som brukes svært ofte. (På et tidspunkt ble det bestemt at skrivemåten *hverken* skulle erstattes av *verken*. Det ble senere endret, slik at en nå kan skrive både *hverken* og *verken*.)

Det stiller seg litt annerledes med ord fra andre språk, særlig fra

engelsk. Mange av disse ordene har kommet inn i norsk forholdsvis nylig, og det må tas stilling til hvordan de skal skrives i en norskspråklig sammenheng. Det er tradisjon i norsk for å fornorske skrivemåten av ord som tas opp fra andre språk, jamfør at vi skriver *byråsjef* og *sjåfør* i dag, ikke *bureau-chef* og *chauffeur*.

Spørsmål: Når brukar vi *også*, og når brukar vi *og så*?

Svar: *Også* er eit sjølvstendig ord (eit adverb) og blir alltid skrive i eitt. Det blir blant anna bruka slik: «Vi treffe Hanne også», «Han ville også ha eit ord med i laget».

Og så er ei meir eller mindre tilfeldig rekkjefølgje av to sjølvstendige ord, *og* + *så*. Ein kan støyte på dei i samanhengar som desse: «Først kom presidenten, og så kom følgjet hans ti meter bak», «Ha mjølet i først og så eggeplomma», «Og så sa hanen til grisen: [...]».

Spørsmål: Er det lov å bruke ordet *du* på samme måte som *man*, *en* eller *folk*? For eksempel: «Du kan aldri vite hvordan reaksjonen vil bli på et slikt spørsmål.»

Svar: Det er ikke galt å bruke *du* på denne måten på norsk. Bruken har nok tradisjonelt vært vanligst i muntlig språk. I dag sprer bruken seg i skrift kanskje på grunn av påvirkning fra engelsk, der *you* har vært og er vanligere enn *du* på norsk i slike sammenhenger. Ofte kan *man* eller *en* (eller *de*) være en vel så god løsning.

Spørsmål: Kvifor brukar vi *ikkje* når vi vil ha ei positiv tilbakemelding på ei utsegn? Til dømes: «Ser det ikkje godt ut?», «Er eg ikkje fin på håret?»

Svar: *Ikkje* er ikkje alltid ei nekting, men kan òg fungere forsterkande. *Norsk referansegrammatikk* (1997) skriv dette om slike tilfelle:

«Vi kan merke oss at *ikke* ofte også kan brukes i spørsmål uten at det innebærer en klar negasjon verken av modalverbet eller utfyllinga til dette: Vil dere ikke sitte på med oss? Burde vi ikke gå sammen om dette? Du kunne ikke låne meg ditt eksemplar? *Ikke* fungerer her nærmest som en egen modalitetsmarkør og tjener til å forsterke et element av overtalelse som ligger i spørsmålet. Som bekræftende svar på slike spørsmål brukes gjene også *jo*, ikke *ja*: Vil dere sitte på med oss? – Ja, gjerne; vil dere ikke sitte på med oss? – Jo, gjerne.»

Når et ord er ført opp i denne spalten, betyr det bare at vi har registrert at det er i bruk. Det betyr ikke at Språkrådet går god for ordet. Dersom vi tilrår eller rår fra å bruke ordet, vil vi nevne det uttrykkelig.

appe seg *Apper seg inn. Det er ikke nok med flere Vømmøl-band, ny Vømmøl-musikk og nysydde Vømmøl-klær. Nå kaster den tradisjonsrike festivalen seg også på app-trenden. På appen får du blant annet lastet ned musikken, sett på programmet og får full oversikt over hva som skjer hvor. For de uerfarne er det også med en innføring i hva Vømmøl er.*

Trønder-Avisa 24.5.2011

krenkelsestyranni *Roses bok [Taushedens tyranni] er en skattkiste av stoff til tanken, og bør bli obligatorisk lesning for alle som interesserer seg for yringsfrihetens kår. Hans grundige gjennomgang av det «krenkelsestyranniet» som nå bygger seg opp med støtte fra ekstremt autoritære regimer, er en viktig vekker. Blasfemi er en forbrytelse uten offer. La oss for all del ikke glemme det.*

Dagbladet 23.6.2011

kulturkjerring *Hjelp – kulturkjerringene kommer! [...] Forlegger Anders Heger forguder dem. Forfatter Tomas Espedal forakter dem. I helgen slippes 120 000 «kulturmennesker» løs i Oslos gater. [...] Men hvem er de egentlig, de tilreisende til Oslo bokfestival? I mars i år dundret Heger og Espedal sammen i en debatt om kulturkjerringene. [...] Forlegger Anders Heger reagerte sterkt, pep gjennom nesen i Dagsnytt 18 at «det er jo kundene dine, Tomas. Det er leserne dine», og kalte de svakt aldrende kjerringene i fargerike gevanter kulturlivets sanne helter.*

Aftenposten 16.9.2011

organhøsting *OL i Beijing bringer oss nye idrettsgrener som organhøsting og nakkeskudd. Amalie-saken fører til sms-utstemming, der veivesenet, trafikkpolitiet, helsevesenet og du blir stemt ut. Obamas nobelpris er et eksempel på at ironien ble oppfunnet i Oslo. Og finanskrisen fører til gode råd om å ta betaling i gull, mat eller geiteskinn når du selger organer.*

Stavanger Aftenblad 26.7.2011

skremmevare *Det dreier seg om et klassisk eksempel på skremmevare (scareware), hvor brukere som besøker spesielle websider, får beskjed om at maskinen deres er infisert av skadevare. Skadevaren skal angivelig kunne fjernes ved å bruke program som tilbys sammen med advarselen. Selve advarselen minner av en eller annen grunn om utseende til Windows Utforsker.*

digi.no 25.5.2011

valium-tv *Sosiolog og rektor ved Markedshøyskolen Trond Blindheim er blant de få som ikke har benket seg foran NRK2 de siste dagene, og som heller ikke forstår hvordan nordmenn kan følge en båttur, mens Europa står overfor en skjebnetime. – «Hurtigruten – minutt for minutt» er valium-tv. Det er ikke redigert, ikke klippet og det er ingen ordentlig journalistikk. Det er like kjedelig som de gammeldagse pausefiskene. Hvor er høydepunktene? Det er platt og intetsigende, sier Blindheim til Dagbladet. – Du må skru av deg hodet for å skjønne at det er god tv-underholdning. Det er rart at vi blir fanget i vår egen fortrefelighet.*

Dagbladet.no 21.6.2011

Tegn i tiden

■ TEKST OG FOTO: ERLEND LØNNUM

Sonja Myhre Holten sitter ikke akkurat med hendene i fanget i sitt nye virke som Språkrådets første tegnspråkrådgiver. For nå som tegnspråk har fått samfunnets offisielle anerkjennelse, skal hun spre informasjon, øke folks bevissthet og avlive myter om tegnspråk. Og hun akter å gripe utfordringene så å si med begge hender.

Da stortingsmeldingen *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk* forelå for tre år siden, var det all grunn til å feire i landets tegnspråkmiljøer. Norsk tegnspråk ble da anerkjent som et full-

verdige språk og fikk straks høyere status i det norske samfunn.

– Det var et sterkt øyeblikk da meldingen var et faktum. Endelig hadde myndighetene forstått alvorret. Da var det

bare å la sjampanjekorkene sprette. Jeg husker at jeg gråt av glede, minnes Myhre Holten.

Et av de konkrete forslagene i språkmeldingen var å la Språkrådet ansette en egen rådgiver for tegnspråk. Og skal vi tro den nybakte rådgiveren, er det et viktig tiltak for å styrke tegnspråkets rolle.

– Jeg har tro på at hevet status gir en synergieffekt som løfter språket opp, og som gjør det mulig å informere mer saklig om hva tegnspråk egentlig handler om, både til døve og hørende. Siden informasjonen hittil har vært heller tilfeldig, blir det en spesielt viktig oppgave fremover. Og for å få til det er jeg avhengig av et nært samarbeid med tegnspråkmiljøene, som allerede har høye forventninger til hva Språkrådet kan utrette. Sånn sett må jeg vel aller først prøve å bringe folk litt ned på jorden igjen.

Formidlende fagperson

Myhre Holten har et godt utgangspunkt for arbeidet siden hun har vært del av forskermiljøet og interesseorganisasjonene for døve i over 20 år. På Facebook er hun, som mange døve, en ivrig debattant og sosialiserer. Det er altså ingenting å si på kontaktnettet. Som språkviter, allmennlærer og tegnspråklærer har hun dessuten verdifull erfaring. Og en sprudlende formidlererвне hjelper også godt når hun skal forklare en lekmann forskjellen på arbitrære og ikoniske tegn, tegnspråkguru Stokoes dobbeltstrukturerte tilnærming og forholdet mellom tegnenes innhold og uttrykk.

William C. Stokoe var den første som konstaterte at tegnspråk er komplekse,

levende og naturlige språk med en egen grammatikk (i 1960). I tegnspråkforskningens barneår var utgangspunktet at tegnspråk var bygget opp på samme måte som talespråkene. I dag forskes det derimot på tegnspråk som et eget objekt, og det vil sannsynligvis føre til at tegnspråkvitenskap blir en egen disiplin.

Myhre Holten understreker at norsk tegnspråk ikke er et internasjonalt språk, men et geografisk språk med lokale variasjoner.

– Tegnspråk har et vidt uttrykksfelt som omfatter både konkrete og abstrakte forhold, og i tegnspråkverdenen finnes

det også sosiolekter og slang, ikke minst blant ungdommer.

I en håndledning forklarer hun at tegnspråktegnene er konvensjo-

nelle og ikke nødvendigvis «logiske», slik mange synes å tro. Et godt eksempel er at tegnet for bil representeres av rattet, mens det like gjerne kunne vært gjengitt som vindusviskere i bevegelse.

– Poenget er at begge tegnene er visuelle, og at vi kan se en visuell egenskap ved det som benevnes. Men kun det første er konvensjonelt i norsk tegnspråk, forklarer Myhre Holten.

Barn med hørevansker

Myhre Holten er født lett tunghørt, begynte med høreapparat i 9. klasse og ble helt døv to år senere.

– Jeg syntes det fungerte fint og tenkte ikke så mye på det den gang. Som mange andre døve ville jeg nok ikke helt innse hvilke utfordringer som kunne oppstå, slik mange foreldre til døve gjør fortsatt. Foreldre hevder ofte at barna

● ● SONJA MYHRE HOLTEN

Sonja Myhre Holten ble i september i år ansatt som Språkrådets første tegnspråkrådgiver.

deres hører godt nok, men språkutviklingen går fra dem, og de døve faller utenfor, advarer hun.

På skolen fikk hun hjelp av en tegnspråktolk som brukte såkalt tegnspråknorsk, med samme syntaks (ord for ord) som norsk talespråk. Og hun hadde klassekamerater som spontant tolket

endinger har ført til denne bekymringsfulle utviklingen fordi arenaen der norsk tegnspråk oppstod og ble overført, kan forsvinne.

– I dag blir det stadig vanligere å holde hørselshemmede barn i hjemmeskole eller i skoleklasser med hørende. Trenden er at alle skal inkluderes og in-

«Jeg har tro på at det nå er mulig å informere mer saklig om hva tegnspråk egentlig handler om, både til døve og hørende.»

i fransk og latin. Først etter videregående skole lærte hun seg tegnspråk.

Hørselshemmede har det ofte vanskelig i skolemiljøet, særlig i diskusjoner og sosiale sammenhenger.

– Erfaringen min er at foreldre som nettopp har fått hørselshemmede barn, faktisk blir frarådet å begynne med tegnspråk og heller satser for fullt på talespråk. Det oppstår en vente-og-seholdning som kan få stor innvirkning på barnas språkutvikling, og det gir dem et dårligere grunnlag ved skolestart.

Den nye rådgiveren vet hva hun snakker om, for i en masteroppgave ved Universitetet i Oslo om språkplanleg-

tegreres, og dermed mister vi de verdifulle tegnspråkmiljøene. Men er det riktig? Har de døve egentlig noe valg? Ulempen med en slik uniformering kan være at tegnspråket trues, hevder hun.

Arenaer for tegnspråk

Verdenskongressen for døve arrangeres hvert fjerde år og samler mellom 5000 og 10 000 deltagere. De senere årene har den funnet sted i Wien, Brisbane, Montréal, Madrid og Durban.

– En drøm er å arrangere kongressen i Norden, men det er dessverre vanskelig å få oppmerksomhet rundt arrangementet i Norge, siden vi konkurrerer

«Trenden er at alle skal inkluderes og integreres, og dermed mister vi de verdifulle tegnspråkmiljøene.»

ging og tegnendringer i norsk tegnspråk skrev hun nettopp om hvordan maktutøvelse kan forsøke å gjøre døve mennesker til hørende.

Døveskolene for fall

Det ble nylig bestemt at tre av fire døveskoler i Norge skal legges ned om kort tid. Bare døveskolen på Møller kompetansesenter i Trondheim står tilbake. Myhre Holten mener at holdnings-

med så mange andre grupper, sier Myhre Holten.

Og til de årlige Døves Kulturdager kommer politikere og andre samfunnsdebattanter for bedre å kunne sette seg inn i de døves situasjon.

– Under slike sammenkomster kan vi utfordre dem som fortsatt ser på døve som en isolert og funksjonshemmet gruppe. Vi er da ikke syke! Vi er tvert om levende og normale og like forskjjel-

lige som alle andre. Og vi føler oss ekstra sterke når vi samles på denne måten.

Andre viktige tegnspråklige arenaer er de landsdekkende døvekirkene, den diakonale stiftelsen Signo, med mange hørselshemmede ansatte, og de hørselssentrene i Statped som driver med forskning, lærermiddelutvikling, tegnspråkordboken og rådgivning for hørselshemmede.

Folk blir usikre

Myhre Holten har flere ganger erfart hvor pinlige møter mellom døve og hørende kan bli.

– Jeg husker en gang på vei til Tromsø at flyvertinnen kom bort til meg og min døve venninne, ga oss litt ekstra sjokolade, satte seg på kne og spurte: Har dere fløyet før? Det er for så vidt velme-

frem det barnet er dårligst på.

– Og er det en ting jeg er lei av, så er det å være flink, røper Myhre Holten.

Aktiv rådgivning

Språkrådet har nå altså blitt en sentral aktør for tegnspråket. Myhre Holten beskriver rådet som en merkevare som garanterer for at også tegnspråkpolitikk står på dagsordenen.

– Ikke minst siden folkeopplysningen i mediene gradvis har forstummet og døve sjelden blir intervjuet og inkludert, er det avgjørende at statlige kanaler formidler riktig og oppdatert informasjon om døve og tegnspråk. Spørsmålene blir dermed: Hvordan kan vi styrke språket og få det kjent på flere arenaer? Og hvordan skal vi klare å løfte tegnspråk som førstespråk? Utviklingen frem til

«Døve er da ikke syke! Vi er tvert om levende og normale og like forskjellige som alle andre.»

nende nok, men samtidig både barnslig og fordømmende, og det er dessverre ikke det eneste eksemplet.

Hun nevner også at hun på en flytur til Roma fikk instruksjonen om sikkerheten om bord med blindeskrift, og at døve kan havne på feil sted under reiser fordi informasjon om endringer annonseres over høyttalerne. Og på fest kan hun oppleve at blikkontakt, som er en viktig markør i norsk tegnspråk, misoppfattes som en seksuell invitt.

Et annet tema er de hørendes ordbruk om døve, for eksempel kampen mot misforståtte begreper som «behov for tegnspråk» og «tegnspråkavhengig». Det gjelder også formuleringer som døve barn må tåle, for eksempel «Å, klarte du å høre det? Så flink du er!», hvor hørende, også fagpersoner, trekker

nå har gått altfor sakte, og det har vært vanskelig å få budskapet ut. Men nå gjelder det! Nå har vi muligheten til å gjennomføre våre mål! Jeg har allerede fått mye positiv tilbakemelding fra sentrale personer i miljøet, så jeg gleder meg til fortsettelsen.

Heidra for kreativt språk

Forfattarane og journalistane Agnes Ravatn og Morten A. Strøksnes har fått Språkprisen 2011. Prisen vert gjeven for framifrå bruk av norsk språk i sakprosa.

Prisen vart utdelt på konferansen Språk-dagen i Oslo Konserthus 15. november. Vinnarane fekk 50 000 kroner, eit trykk av Kjell Nupen og eit diplom kvar.

Juryen skriv: «Språkprisen 2011 går til to journalistar som maktar å kombi-nere varierte og sterke språklege verke-

middel med refleksjon og analyse. Tekstane deira er festa i den flyktige avisverda, men det begge skriv, står seg også godt i bokform. Begge oppsøker samtida gjennom tekstane sine; den eine med kvast blikk for det nære og alminnelege, den andre med større rom

i dei sakene han tek opp. Felles for dei to er også kreativ språkbruk og overraskande språklege vendingar som skaper ettertanke hos lesaren. Begge vinnarane har vore tydelege stemmer i norsk sakprosa på 2000-talet.»

– Å få Språkprisen kan auke prestasjonsangsten, men kan også gi eit glimt av sjelefred for tanken om at ein har gjort noko som var rett å gjere, sa Ottar Grepstad, styreleiar i Språkrådet, då han delte ut prisen.

– Språkleg utagerande

Agnes Ravatn fekk Språkprisen 2011 for framifrå bruk av nynorsk i bøkene *Stillstand* (2009) og *Folkelesnad* (2010) og for virket sitt som spaltist og kommentator i *Dag og Tid*.

«Vinnaren av nynorskprisen las så mange jentebled då ho var mellom 10 og 14 år at ho heldt på å bli blind. Men tekstane hennar viser at ho har behalde synet: med eit skarpt blikk for samtidsfenomen og tidsånd kastar ho lys over kvardagsliv og folkelesnad og set det nære inn i større samanhengar. Ho kler seg ofte med ei naiv maske, men tekstane hennar er langt frå enkle. Ho er subjektiv og analytisk, humoristisk og overraskande, nyskapande og språkleg utagerande», skriv juryen.

– Ypparleg

Morten A. Strøksnes fekk Språkprisen 2011 for framifrå bruk av bokmål i bøkene *Hva skjer i Nord-Norge?* (2006) og *Et mord i Kongo* (2010) og for sitt virke som spaltist og kommentator i dagspressa.

«Vinneren av bokmålsprisen gjør det ikke alltid lett for seg. Dette gjelder både når han skriver seg inn i sporene etter en av klassikerne i norsk sosiologi, og når han leter etter sammenhenger og konfliktlinjer i en av de største norske mediasakene det siste tiåret. Han kombinerer store kunnskaper med ypperlig evne til å observere, skape oversikt og forme fortellinger i et variert og kreativt språk. I sine større arbeider viser han stor evne til å formidle et omfattende stoff. Vinneren av sakprosaprisen på bokmål har et stort forfatterskap bak seg med tekster og bøker også på nynorsk», skriv juryen.

Ove Eide, Tiril Rem, Karianne Skovholt og Espen Søybe har sete i juryen for Språkprisen 2011.

På nettsidene til Språkrådet finn du nett-tv-opptak av overrekkinga og av takketalane frå Ravatn og Strøksnes.

DU KAN NOMINERE

Språkrådet arbeider for å fremje og styrkje stillinga til norsk språk. Difor deler Språkrådet kvart år ut ein pris for framifrå bruk av norsk i sakprosa.

Prisen kan gå til ein person, ein institusjon, ei bedrift eller ein organisasjon. Prisen skal gjevast for sakprosa på nynorsk og bokmål kvart år.

Alle kan nominere kandidatar til Språkprisen. Kandidatar til prisen kan kome frå alle samfunnsområde – næringsliv, forskning, undervisning, forvaltning, presse og etermedium, teknologi og kulturliv. Meir informasjon om nominering til Språkprisen finn du på nettstaden til Språkrådet.

Ny brosjyre fra Språkrådet

I år utgir Språkrådet en brosjyre om godt språk i statlige stillingsutlysninger. Her kan statsansatte og andre få hjelp til å unngå de vanligste språkfeilene. Brosjyren inneholder språklige råd om stillingsutlysninger generelt og nynorske stillingsutlysninger spesielt.

Den statlige kommunikasjonspolitikken (2009) slår fast at språket i statens tekster skal være korrekt og klart, og at statsansatte skal følge gjeldende regler for rettskrivning og målbruk. I korte og synlige tekster som stillingsutlysninger spiller språket en viktig rolle. Brosjyren inneholder kortfattet informasjon om bruk av stor og liten forbokstav, forkortelser og punktliste. I tillegg inneholder den råd om ordvalg og setningsbygning.

Råd om språk i statlige stillingsutlysninger gir også råd om hvordan vi kan skrive en stillingsutlysning på god nynorsk. Den nynorske eksempelteksten

er forsynt med kommentarer, konkrete råd og en kort ordliste bokmål–nynorsk.

Brosjyren kan bestilles fra Språkrådet eller lastes ned fra Språkrådets nettside.

Nordisk språkkampanje

Nordisk ministerråd startet høsten 2010 en språkkampanje for å utbre kjennskap til dansk, norsk og svensk blant barn og unge i Norden. I løpet av kampanjeperioden er det satt i gang flere prosjekter: *Grannspråk – dansk og norsk*, *Norden før og nu*, *Svenska nu*, *Falske venner* (Facebook) og *Nordisk nettordbok for barn*.

Da konferansen ble avsluttet i oktober 2011, ble Föreningarna Nordens Förbund og Snöball Film tildelt Nordisk ministerråds pris för gode språkverktøy. Den totale prissummen er 500 000

danske kroner. Föreningarna Nordens Förbund skal lage undervisningsplattformen *Norden i skolen*. Den vil gi lærere og andre språkinteresserte nye redskaper i arbeidet med nordisk språkforståelse. Snöball Film skal utvikle et filmbasert nettsted for skoleelever, der innholdet kommer til å bli presentert i små filmer, interaktive oppgaver og korte tekster.

Les mer på kampanjens nettside:
<http://www.nordisksprogkampagne.org>

SNORRE – ny terminologidatabase på nettet

I oktober ble Standard Norges nye, allment tilgjengelige termdatabase lansert. Den er resultatet av et prosjekt som ble igangsatt høsten 2009, med økonomisk støtte fra Kulturdepartementet og i tråd med et tiltak foreslått i siste språkmelding. Språkrådet ledet styringsgruppen for prosjektet.

To tidligere databaser med sentral terminologi fra en rekke fagområder er slått sammen til én. Den nye basen inneholder over 50 000 termposter med kvalitetssikrede termer på bokmål, nynorsk og engelsk, iblant tysk eller fransk, i alt 200 000 termer. SNORRE er dermed en av de største termsamlingene i Norge.

Du finner SNORRE her:
www.termbasen.no eller
www.standard.no

Fra lanseringen av SNORRE. Fra venstre: Kjersti Drøsdal Vikøren, Gisle Andersen, Anne Kristoffersen, Sylvi Dysvik, Åse Lill Kimestad og Jan Hoel.

Språk i Norden

Sprog i Norden er eit årsskrift som nettverket for dei nordiske språknemndene gjev ut. Artiklane tek for seg aktuelle språklege emne, og eit viktig utgangspunkt for skriftet er foredraga på det årlege nordiske språkmøtet. I *Sprog i Norden 2010* er hovudtemaet språknormering og teiknspråk. Språknormering blir behandla frå to perspektiv: den nasjonale språkrøkta og den nordiske språkrøkta. Ein kan også lese om internordisk språkforståing, om teiknspråknormering og om utfordringar i arbeidet med teiknspråkkordbøker.

Sprog i Norden 2010 kan ein få gratis frå Språkrådet.

Kulturnatt i Språkrådet

■ ASTRID MARIE GROV OG MARIANNE AASGAARD

Språkrådet inviterte til navnevandring og foredrag om tegnspråk under Oslo kulturnatt 16. september. Dette var første gangen Språkrådet deltok på arrangementet, men neppe siste.

Tegnspråktolk Nina Kalvik og direktør Arnfinn Muruvik Vonen

Navneforsker Botolv Helleland og tegnspråktolk Vibeke Bø
Foto: Erlend Lønnum

Rundt 20 fremmøtte fikk høre direktør Arnfinn Muruvik Vonen fortelle om «Språket for øyet – norsk tegnspråk» i Språkrådets lokaler på Solli plass. Vonens lingvistiske bakgrunn bidro til at foredraget ble satt inn i solide, språkvitenskapelige rammer. Blant annet fikk vi vite at den første undervisningen for døve vi kjenner til i Norge, startet i 1815, og at tegnspråk først på 1950-tallet ble anerkjent som et fullverdig språk på linje med talte språk.

Dersom man skal dømme ut fra alle spørsmålene direktøren fikk etter foredraget, greide han for alvor å vekke interessen for tegnspråk hos tilhørerne.

Navnevandring

På Bislett og St. Hanshaugen tok navneforsker Botolv Helleland med nærmere 70 interesserte på navnevandring i klart høstvær. Vandringsen begynte ved Bislett stadion (sannsynligvis av Bi-så-litt, en gammel løkke der det trolig har ligget et bevertningssted) og fortsatte via Markus kirke og Knud Knudsens plass til St. Hanshaugen. Underveis fikk tilhørerne blant annet vite at Dalsbergstien verken har noe med dal eller berg å gjøre, men er oppkalt etter snekkermester Dauelsberg, og at det finnes ulike tolkninger av navn som Ullevål og Oslo. På toppen av St. Hanshaugen ble foredraget avsluttet med et større overblikk over Oslo med øyene og de ulike bydelene.

I denne spalten tar vi opp stort og smått om forholdet mellom norske ord og importord, først og fremst engelske.

BAKGLATTE ORD

Noen venter seg kanskje lange, tynne pakker under juletreet også i år? Ski-idretten har stått sterkt i Norge, og språket vårt har svært mange skiord. I *Norsk Ordbok* er det over hundre ord som begynner på *ski-*, og sjølve ordet *ski* har vi «lånt ut» til mange andre språk. Kanskje vi ikke trenger så mye språklig tilbakebetaling på området snø og ski?

Et typisk skinorsk ord er *bakglatt*, brukt om ski som glepper. Men skiløpere er ikke aleine om glepptak. Vi ser nemlig at skiforhandlere stadig oftere setter engelske navn på skityperne. Vi har noen smøretips.

Kunsten å velge rette ski

Lette langrennsski til å gå raskt med markedsføres i dag ofte som *racingski*. Men drar vi til Sverige, finner vi *tävlingsskidor*. *Tevlingsski* er i prinsippet like god norsk som svensk.

Andre ski kan ha flere bruksområder og kalles *allroundski*. På norsk kunne dette mer presist kalles *flerbruksski*.

Ei 'hellende skiløype' kalte telemarkingene ei *sla lām*. Lenge kalte vi ski til bruk i bratte bakker for *slalåmski*. De siste tiåra har forhandlerne gått over til å selge *alpinski*. Kanskje trengs det ei samlenevning som dekker utforski og annet, og *alpinski* passer i det minste i norsk rettskriving. Verre er det med mange nyere typer slalåmski/alpinski, som bare får engelske navn.

Moderne slalåmski er ofte «mjå om livet», som en sa om folk i gamle dager; de har altså mye innsving på midten. På engelsk heter dette *carving*, altså 'utskjæring'. Det går å tilpasse *karving-ski* til norsk uttale, men betydninga får vi bedre fram med *innsvingski*.

Tupp i bakken

Noen liker å leike seg med ski som har tupp både framme og bak. Det engelske navnet på dette er *twintip*. På norsk blir de av og til kalt *parkski*, siden det er i skiparker det er tryggest å renne baklengs. Vi har også sansen for forslaget *tvitupp*.

Når vi først er på tuppa, må vi også nevne det nye tilskuddet til noen typer *frikjørings-ski* (norsk for *freerideski*) og *fjellski* (norsk for *mountainski*). Ski med tupp som begynner å bøye seg opp lengre inn på skia, kalles på engelsk *rocker tip*. Dette kunne vi oversette direkte til *meietupp*, men vi får fram funksjonen om vi heller kaller det *flytetupp*.

Til slutt minner vi om at det som i frikjørersjargongen har fått kosmetikknavnet *pudder*, har et mer presist navn på norsk: *Mjøll* er ordet vi har brukt om 'tørr og lett (ny)snø'.

.....

Daniel G. Ims er rådgiver i Språkrådet.

– *JEG HAR INGEN PROBLEMER* med å kalle meg helsesøster. På jobb ser jeg ellers at det er foreldre som smiler litt av tittelen når de møter meg mens ungene synes det er greit. Det vil si, noen barn på skolen kaller meg faktisk for helsebror!

Helsebror er derimot ikke Bjarne Jotas favoritt dersom et nytt ord skal velges. Han mener vi kan se til Danmark.

– Helsesøster på dansk er sundhedsplejer. Det er nøytralt, og forteller nettopp hva vi jobber med: Sunnhet!

Bjarne Jota intervjuet i Stavanger Aftenblad

.....

STATSMINISTER Jens Stoltenberg sa på si side så kraftfullt om Utøyamassakren at hans «barndoms paradys var gjort om til eit helvete». Men kva ord skulle Dagbladet nytte for å skildre denne svartaste dagen då ordet «helvete» der i garden for lengst var brukte opp på feil kismøring og vondt i hælen? [...]

For nokre dagar sidan tapte Molde ein cupkamp etter å ha hatt bøttevis med sjansar til å vinne. NRK-veteranen Arne Scheie utbraut minst ein gong i ei slags medlevande fortvilning: «Hvorfor klarte ikke Molde å drepe kampen?» Hæ? Eg blir så uvel når eg framleis tenkjer på at Scheie – truleg i innøvd tankeløyse – slengde ut ordet «drepe» at eg slit med å hugse kven Molde tapte mot. Ikkje spelar det noka rolle heller. [...]

I mitt enkle sinn tenkjer eg at det finst mange tydelege ord som på variert vis kan forklare kor viktig det er for eit lag å få taket på ein fotballkamp enn ordet «drepe». Kan offentlege forvaltarar av ord klare å vaske språket i lys av

ein verkeleg katastrofe? For det kan då ikkje ha vore meininga at journalistane, straks dei første sørjedagane var over, skulle ta alle kraftorda tilbake?

Fungerende debattleder Johannes Morken i kommentar i Vårt Land

.....

HER OM DAGEN overhørde eg ein samtale mellom to 16–17 år gamle jenter. Den eine av dei hadde visstnok hatt eit eller anna problem som ho hadde hatt vanskar med, og følgjande glupe ord kom: «Eg hadde litt problem med dette før, men no kan eg 'kontrolle' det [sic!].»

Spaltist Dag Anton Boge i Strandbuen

.....

I FRANSK NÆRINGS LIV er kravene til språkkunnskap stigende. Stadig flere franskmenn tar språktester som gir bevis på språkkunnskaper for i det hele tatt å være med i betraktningen som jobbsøker. I stramme budsjetter er dessuten sekretærene radert bort, og direktøren må således skrive sin egen korrespondanse, noe som krever mer av ham/henne enn tidligere. Og viktig er det, jo. Det handler i bunn og grunn om bedriftens troverdighet og omdømme. På dette grunnlaget velger stadig flere franske bedrifter å engasjere en egen «ortograficoach». Ikke alle gjør det med hevet hode. Ikke å kunne skrive korrekt forbindes jo gjerne med skam. Og dermed smugles ortograficoachen inn direktørens bakdør.

Kommunikasjonsrådgiver Fred Arthur Asdal i innlegg i Fædrelandsvennen

KNUT VAN DER WEL,
konstituert prosjektleder i Nysgjerriger,
Forskningsrådet

Mannen uten egenskaper

Jeg har aldri hørt noen si at jeg har fin dialekt. Det syns jeg er litt pussig, for jeg holder nemlig veldig godt på dialekten min. Det er jo ingen selvfølge. Som barn var jeg på nippet til å bli trønder. Søstrene mine var trøndere. Men så kom oljeeventyret. Min geologifar raket barten og pakket Saaben. Vi skulle til Stavanger. Det ble et usentimentalt adjø med *æ* og *itj*. Allerede ved Dombås hylte søstrene mine *Ikke! JEG vil ha den!* dersom noen prøvde å snappe kassettpilleren.

To-tre år på gullkysten fikk oss bare til å knise av ord som *løye* og *radla*. Ikke så mye som en skarre-r ble med på flyttelasset østover. Vi holdt på dialekten vår, og gjør det fremdeles. Og likevel: Ikke et rosende ord fra noen. Ikke et eneste skulderklapp. Egentlig ingen kommentarer om dialekten min i det hele tatt, når jeg tenker etter. Er ikke det litt rart?

Jeg burde ant at noe var råttent i kongeriket Norge. For er det ikke noe pregløst ved oss Oslo-folk? Noe anonymt og glatt? Noe det er litt vanskelig å sette fingeren på?

Alle kjenner jo den gjerrige sunnmøringen, den joviale totningen, den pratsomme bergenser og den stor-kjefta nordlendingen. Stereotypiene er uløselig knyttet til dialekt. Men hvor er folk fra Oslo i alt dette? Bare fraværet av et eget navn for Oslo-folk – selve forutsetningen for en kjapp karakteristikk – burde fått varsellampene til å lyse. Det viser seg nemlig at Oslo-folk i dag ikke har noen dialekt.

Ifølge Wikipedia er Oslo-dialekten en ytterst sjelden fugl med tilhold i en gatestubb på østkanten. Det vi andre snakker, er den talte normalformen av bokmål/riksmål, såkalt dannet dagligtale eller standard østnorsk. Den historiske bakgrunnen for dette talemålet er selvsagt dansketiden og overklassens patetiske lefling med det danske språket for å oppnå fordeler.

Maken. Det jeg trodde var dialekten min, viser seg altså å være en ikkedialekt. Faktisk verre. Den stammer fra mennesker som utraderte lokalsamfunnet i sin egen tale, og dermed ble språkmennesker uten egenskaper. Ikke rart det knytter seg så få stereotypier til boktalen her øst.

Finn-Erik Vinje foreslo for et par år siden betegnelsen «oslovitt» for oss som bor i Oslo. Det syns jeg er et godt ord. Og en god start. For er det ikke på tide at vi oslovitter inntar det norske dialektkartet og er stolte av talemålet vårt? Som vi kanskje kunne kalle oslovittisk?

Så er det selvsagt opp til alle totninger, sunnmøringer og nordlendinger å bli enige om hva som er typisk for oss oslovitter. Og selvsagt skryte litt av dialekten vår i ny og ne.

Utdanningsmyndighetene likte ikke at privatister i 1880-årene la opp moderne tekster som Henrik Ibsens Gjengangere til examen artium. Bildet viser Marit Østbye som fru Alving og Stein Grønli som pastor Manders i en oppsetning fra 2005.

Norskfaget i 1800-tallets høyere utdanning

■ TORILL STEINFELD

I dag er det en selvfølge at det blir undervist i norsk både i skolen og ved universiteter og høyskoler. Men slik har det ikke alltid vært.

Ettertiden har husket Søren Georg Abel, den store matematiker Niels Henrik Abels far, for spotten den visstnok

drikkfeldige prest og stortingsmann pådro seg: «Abel spandabel / Hva koster din Sabel?» Men da den nye nasjonens

parlamentarikere i 1818 samlet seg om å foreslå en riktig reaksjonær skole-reform, var han, sett fra dagens ståsted, en ensom, fornuftig røst i odelstingsdebatten.

Fra latinskoler til lærde skoler

Bakgrunnen var denne: Latinskolen i Danmark-Norge ble omformet til lærde skoler i årene 1796–1809. Prylestraffen skulle avskaffes og klasselærere erstattes av faglærere. Latin og gresk fikk begren-

«Latinskolen i Danmark-Norge ble omformet til lærde skoler og klasselærere erstattet av faglærere.»

set plass. Det skulle undervises i naturfag, i moderne språk og helst også i tegning og gymnastikk, og, som noe ganske nytt, det kom et morsmålsfag. Mer radikalt var det at de nye dansklærerne ikke bare skulle lære elevene grammatikk og praktiske språkferdigheter. Elevene skulle også få en nasjonal oppdragelse ved å lære å elske morsmål og fedreland. I fagplanene fra 1801 og 1805 var ambisjonene store: Elevene skulle blant annet bli kjent med «Udvalgte Stykker af de classiske National-Skribenterne», så nå måtte skolen sette sammen en nasjonal litteraturkanon. De første lesebokredaktørene fulgte opp, med såkalte krestomatier. Disse inneholdt danskspråklige tekster (ingen oversettelser), utvalgt og ordnet etter sjangre og basert på et bredt begrep om litteratur. Elevene skulle få eksempel-tekster som gav skrivemønstre og/eller egnet seg for opplesning. Det skulle utvikles språkferdigheter og smak, det vil si sansen for hvordan tekster bør formes, kommuniseres og mottas, for ulike formål, i tale og skrift. Rammen var retorisk og nasjonal.

Men dette var før 1814, da forskjellen mellom dansk og tysk språk og kultur skulle markeres. I Norge, i en tid da det gamle fellesspråk ble betraktet som vern mot svensk innflytelse, valgte Stortinget å doble timetallet for latin- og greskundervisningen. Morsmålsfaget skulle derimot innskrenkes radikalt og reduseres til redskapsfag. Søren Georg Abel protesterte. Man ville «neddyse Ungdommen» i «en aandelig Slummer» for å skaffe «vort elskede Norge» «Grækere

og Romere», mente han. Han mislikte klasselærersystemet og forstod ikke hvorfor «Modersmaalet» skulle «tilsidesettes». Det var til ingen nytte. Men kirkeminister Niels Treschow sørget for veto, så Stortinget led nederlag.

Hvor norsk bør morsmålsfaget være?

Anekdoten om Abel illustrerer den manglende interessen for morsmålsfaget i tiårene etter 1814. Her var Norge på linje med resten av Europa. Få stater hadde prøvd å innføre et morsmålsfag i den høyere skole, og overalt ble faget svekket fra rundt 1820 og underlagt hensynet til latinundervisningen, altså med vekt på grammatikk. Samme tendens preget norsk skole. Eksempelvis skulle lesning foregå slik ved Christiania katedralskole i 1830-årene: Elevene leste et kort stykke i leseboka – maks én side – «under Lærerens beriktigende Veiledning». Dette skulle underkastes en «grammatisk Analyse med stadig Hensyn til den latinske Grammatik og dens Terminologi». Og ortografien skulle «ei tabes af Sigte».

Andre nederlag fulgte derfor Abels. Lyder Sagen, den legendariske norsklærer ved Bergens katedralskole, som huskes for sine lese- og lærebøker og sin litteraturundervisning, ble i samtiden regnet som en dårlig lærer. Og Henrik Wergelands *Læsebog for den norske Ungdom* fra 1844, utarbeidet på hans sykeleie, ble en hyllevarmer. Wergeland ønsket en «Læsebog hvori Nationalitet og Retfærdighed ikke skal krænkes». Verket skulle vise elevene «Værdien og Omfanget af den Literatur, hvortil Fædrenelandet har Eiendomsret», og bidra til å «frigjøre os» litterært. Tekster av norskfødte skribenter fikk derfor ca. to tredjedeler av plassen, og, som noe nytt og kontroversielt, her var utdrag fra Jacob Aalls sagaoversettelser. Disse var mønstre både på en historisk og nasjonal stil, på grunn av forbindelsen mellom oldnorsk og landets almuespråk, det vil si «Folkets store Mængdes Taleprog», fikk elevene vite. Å lese de gamle

Literatur». Og oldnorsk skulle innføres i de øverste klasser. Dette skjedde samme år som «Oldnorsk i Forening med Modersmaalets Literatur» ble vedtatt innført som alternativ til hebraisk ved universitetets filologiske embetseksamen. Men Stortinget sa nei nok en gang. Først i 1868 kom oldnorsk inn i den høyere skole, med stor tyngde.

Norskfaget tar form

I 1858 fikk norskfaget omsider en nasjonal «Normalplan». I faget norsk ble det blant annet krevd «Kjendskab til den danske og norske Skjønliteratur ved Læsning af et Udvalg af de vigtigste Forfatters Arbeider» og en oversikt over skjønnlitteraturens historie. I forlengelse av planen begynte man å lese hele verk i skolen, og plattformen for litteraturstudiet ble litteraturhistorisk, som supplement til og delvis som erstatning for retorikken. Forfatterskapet ble nå en viktig størrelse. Nasjonens og

-
- «I årene 1896–1911 ble kjennskap til landsmållitteraturen obligatorisk, sidemålsstilen innført og dansk litteratur forvist fra artiumspensum.»

sagaene ville derfor «neppe være uden Indflydelse paa den Retning tilbage til os selv som Sprogets Udvikling vil tage». Men det ble H.J. Thues skandinavistisk orienterte *Læsebog i Modersmaalet for Norske og Danske, tilligemed en Exempelsamling af den svenske Literatur* (1846) som tok det markedet Wergeland hadde håpet å nå.

Nok et nederlag kan nevnes, nemlig forsøket på å lovhjemle norskfaget i 1845. Ifølge departementets forslag til Stortinget skulle elevene få «Kundskab om det Væsentlige i Rhetoriken samt en Oversigt over den norske og danske

nasjonalitetens utvikling orienterte tolkningshorisonten.

Planen ble fulgt opp med nye leseverk og litteraturhistoriske lærebøker (fra 1870-årene). Dette muliggjorde en muntlig examen artium i norsk fra 1884, blant annet fordi oldnorskundervisningen nå beslagla for mye tid. Litteratur, litteraturhistorie og oldnorsk ble eksaminasjonsstoff. Og så ble det debatt om hvorvidt de litterære tekstene skulle illustrere litteraturhistorien eller omvendt. Men den nye undervisningsplanen av 1885 fastslo at lesning bygget på selvsyn skulle ha forrang. Departe-

mentet grep også inn fordi privatister la opp motelitteratur som *Gift, En Folkefiende* og *Gjengangere* til eksamen. Skolen skulle nemlig i første rekke «gjøre disciplene grundig bekjent med den klassiske literatur, som livet selv kun sparsomt bringer dem i berørelse med». Som nytt kunnskapsemne fikk også språkhistorie innpass i norskfaget fra 1885. Gjennombruddet for norsk som nasjonalt dannelsesfag fulgte i årene 1896–1911. Da falt kravet om latin i gymnasiet, kjennskap til landsmålsliteraturen ble obligatorisk, sidemålsstilen ble innført i 1907, og dansk littera-

satt, etter iherdig innsats fra Knud Knudsen: den dannete dagligtale rundt om i landet. Først i 1924 kom en plan for realskolen som oppfordret *erfarne* lærere med god kjennskap til sin klasse til å prøve med stillelesning.

Den utforming norskfaget fikk i årene 1896–1911, ble i store trekk bevart til 1976. Det gjaldt å skaffe elevene «et saa fyldigt kjendskab som mulig til vort kulturliv i de forskjellige tider» og å oppøve ferdigheter i og kunnskap om norsk språk. Konklusjonen blir denne: I årene rundt 1905 ble norskfagets innhold og dets forpliktelser som nasjonalt

● «I årene rundt 1905 ble norskfagets innhold og dets forpliktelser som nasjonalt dannelsesfag knesatt.»

tur ble forvist fra artiumspensum i 1909 fordi Stortinget besluttet at den var fremmed.

Sammenlikner vi lesebøkene fra det 19. århundrets første og siste del, er forskjellen slående. Mot slutten av 1800-tallet var krestomatien erstattet med en kronologisk ordnet antologi for den høyere skoles øverste klassetrinn, nå kalt gymnasiet. Utvalget strakte seg fra norrøn litteratur i oversettelse til samtidslitteratur. Leseboka skulle suppleres med enkeltverk, og departementet kom med en liste over anbefalte verk, det vil si en autorisert norsk litteraturkanon, i fagplanen av 1911. Den skulle vise seg å være meget stabil. Alle forfatterne var norskfødte, profilen historisk og moderne. Elevene skulle lese *Kongsemnerne*, ikke *Gjengangere*, *Skipper Worse*, ikke *Garman og Worse*, og *Haugtussa*, ikke *Bondestudantar*. Tekstene skulle analyseres og plasseres kulturhistorisk og litteraturhistorisk. Man leste selvsagt høyt. Uttalenormen var for lengst fast-

dannelsesfag knesatt. Til sammenlikning fikk danskfaget i de samme år en sterkere nordisk orientering, og i svenskfaget var «verdenslitteratur» obligatorisk.

Universitetets norsklærerutdanning

Skal vi oppspore tilløpene til et nordiskfag ved Det Kongelige Frederiks Universitet før 1871, fins de helst innenfor andre vitenskapsdisipliner. Historikerne Rudolf Kayser og P.A. Munch foreleste over «det gamle norske Sprogs Grammatik», sagatekster og eldre språkhistorie, filologen C.R. Unger gjennomgikk norrøn grammatikk, og filosofilæreren Johan Sebastian Welhaven holdt litteraturhistoriske forelesningsrekker. I slutten av 1860-årene ble Sophus Bugge professor i indoeuropeisk språkforskning og Cathrinus Bang i nordisk litteratur. Bugge var meget produktiv, og hans forelesninger om nordisk mytologi ble sensasjonelle, mens Bang foreleste for ytterst få og publiserte ingen-

ting. Første professorat i nordisk språk kom i 1886, med Moltke Moe som professor i «Norsk Folkesprog og Folketraditioner».

I 1871 innførte universitetet en «sproglig-historisk Lærerexamen» med «Modersmaal med oldnorsk og tysk» som én linje. «Modersmaal» omfattet nordisk, særlig «det dansk-norske Skriftsprogs Historie», grammatikk, svensk og en «Oversigt over den nyere nordiske Literatur», med fordyping i et forfatterskap, en sjanget eller en periode. Dessuten skulle studentene ha oldnorsk. Ifølge studieplanen av 1897 skulle de høre forelesninger over oldnorsk, «det nynorske folkesprog» og nordisk litteraturhistorie. De burde lese «saa meget som muligt af klassisk skjønllitteratur», særlig Dass, Holberg, Wessel, Baggesen, Oehlenschläger, Wergeland, Welhaven og «de nyere forfattere», men også Tegnér og Runeberg. Dertil kom noe over 500 sider kongesagaer, 300 sider islandske sagaer og noen eddaskvad. Og så ble det vist til støttelitteratur, blant annet om språk- og litteraturhistorie og om norrøn litteratur og mytologi.

Lærerutdanningen ble revidert etter reformen av den høyere skole i 1896, og nye stillinger kom til, med skolereformen som begrunnelse. Marius Hægstad ble professor i «landsmaalet og dets dialekter» i 1899, mens undervisningen i «det alminnelige bogsprog» ble skjøttet av andre språkprofessorer inntil Didrik Arup Seip ble professor i nordisk språk i 1916. Og endelig, i 1900, fikk universitetet i Gerhard Gran en professor i nordisk litteratur som både trakk studenter, fornyet undervisningen og virket offentlig. Etableringen av nordiskfaget ble fullført med innføringen

av ny studieordning for lærere i humanistiske fag i 1905, nå kalt en «sproglig-historisk lærerembedseksamen», med hovedfag og bifag, etterfulgt av et praktisk-pedagogisk seminar (fra 1907). Fra 1908 skulle nordiskstudentene besvare en oppgave på riksmål og en på nynorsk. Med den endring at grunnfaget ble innført fra 1957, kom studieordningen til å bestå like til reformen i 2003.

Hva med framtidens norskfag?

Ved Universitetet i Oslos 200-årsjubileum er det grunn til å minne om at universitetsreformer gjerne kommer etter påtrykk utenfra, og at nordisk- og norskfaget ved høyere læresteder tradisjonelt har forholdt seg til samfunnets behov for norsklærere. I dag er samspillet og utviklingstendensene mer uoverskuelige. Skolens fagplaner er igjen under revisjon, og ved lærestedene har nordisk- og norskfaget utviklet seg i forskjellige retninger. En kan i dag bli norsklektor uten å ha hatt noe «tradisjonsstoff», det vil si norrøn litteratur, mytologi, språkhistorie, dialektkunnskap og eldre norsk litteratur (som Dass og Holberg), på pensumplanen. Norge har også avvirket andrespråkfaget, og her skiller vi lag med Danmark og Sverige. Utfordringen framover er å utforme et norskfag i skolen som kan inkludere alle og likevel være morsmålsfag for de fleste. Lar det seg gjøre? Og kan og vil universiteter og høyskoler følge opp?

.....

Torill Steinfeld er professor i nordisk språk og litteratur ved Universitetet i Oslo.

Må man, så må man

■ IRIS ALICE VIGERUST FURU

Man søker om ytelser fra folketrygden ved å fylle ut skjemaer fra Nav. Det er ikke alltid så lett.

I Norge har vi mange og gode rettigheter når vi venter barn: Som medlemmer av folketrygden mottar vi foreldrepenger eller engangsstønad fra Nav. Jeg har undersøkt det skjemaet vi fyller ut når vi skal fremme krav om disse ytelsene. Det er nå lagt om, men var inntil nylig et felles skjema for fødsel og adopsjon, foreldrepenger og engangsstønad. Skjemaet var dermed en sammenfatning av fire ulike ytelser. Det het *Krav om ytelse for fødsel og adopsjon*

(NAV 14-05.05) og ble fylt ut over 62 000 ganger i året. Det var med andre ord et skjema mange fikk et forhold til!

Temaet for min undersøkelse var hvordan Nav-brukere forholdt seg til skjemaet, og hva de syntes om informasjonen de ble forelagt. Sammen med skjemaet fulgte nemlig en veiledningsdel som det var meningen at man skulle bruke aktivt i arbeidet med utfyllingen. I tillegg finnes mye informasjon på nettsidene til Nav.

Foto: Tue Flig / Scanpix

Den som skal ha foreldrepenger, må fylle ut skjema fra Nav.

Tekstlige råvarer

Skjematekster en en undersjanger av det vi kan kalle funksjonell sakprosa. De faller vanligvis utenfor våre forestillinger om litteratur. De bare er der, uten litterær og innholdsmessig verdi. Skjemateksten vurderes heller ut fra sitt formål som anvendelig instruks. Der som et skjema svikter i funksjon, svikter det også i hensikt.

Skjemaet skal være en redskap i prosessen når vi søker om å motta de ytelsene vi har krav på. Det er bare én måte å få disse pengene på, og det er å søke om dem. Det er videre bare én måte å

Et kjennetegn ved sakprosaetekster er at de søker å informere oss om et saksforhold vi ikke er kjent med fra før. Avsenderen av teksten legger rammer for forståelsen vår av saken og bestemmer hvilke begreper og vinklinger som er relevante. Vi kan kalle dette passive direktiver for leseren. Det er ikke urimelig at den som skriver en tekst, også avgjør perspektivet i den. Det som gjør skjemaer spesielle i denne sammenhengen, er at de ikke bare skal leses – de skal også fylles ut av leseren. Brukerne må fylle ut skjemaet i overensstemmelse med de passive direktivene Nav forut-

«Dersom et skjema svikter i funksjon, svikter det også i hensikt.»

søke på: ved å fylle ut skjemaet. Siden Nav ikke har anledning til å behandle søknader som er feilaktig eller mangelfullt utfylt, må man også klare å fylle ut skjemaet rett. Problemet oppstår når Nav-brukerne ikke klarer det, og når det ikke hjelper å lese tekstene Nav skriver for å veilede dem.

Rammer for forståelsen

Brukerne jeg intervjuet, pekte på en rekke vansker med tekstene. Ukjente ord og komplisert språk var noe av problemet. Hovedinnvendingen deres var imidlertid at de ikke forstod hvilken informasjon som angikk dem, og hvordan de skulle bruke opplysningene de ble forelagt. De visste for eksempel ikke om de skulle søke om foreldrepenger eller engangsstønad, eller om det i det hele tatt var ulike ting. Deres oppfatning illustrerte hovedfokuset i arbeidet med klarspråk: Uklart språk gir seg ofte utslag på setningsnivå i tekster, men problemet stikker også dypere.

setter for teksten. Hvis brukerne ikke forstår og godtar føringene for informasjonstekstene i skjemaet, vil de heller ikke klare å fylle ut skjemaet riktig.

Uklare tekster

Og nettopp her var det mine informanter reagerte. Etter deres oppfatning var Nav svært nøye med å redegjøre for det fullstendige regelverket som lå til grunn for ytelsene. Men Nav lot ikke til å være like opptatt av å forklare det for dem som leste om foreldrepenger for første gang. Brukerne mente derfor at Nav ikke tok hensyn til deres forutsetninger for å forstå informasjonen. Nav skrev for eksempel dette om beregning av fedrekvoten (av de fleste bedre kjent som pappaperm):

Hvis barnet er født 1. juli eller senere eller dato for omsorgsovertakelsen ved adopsjon er 1. juli eller senere, er 10 uker av stønadsperioden forbeholdt far når begge foreldrene har opptjent rett til foreldrepenger og mor har arbeidet minst

50 % stilling i opptjenings tiden.

«Du ser at den setningen er bygd opp av masse klausuler», kommenterte en av mine informanter tørt. Siden det er juridiske hensyn som avgrensner tekstene fra Nav, må tekstene også ha juridisk ryggdekning, mener de som skriver

Her blir også motsetningen mellom Nav og brukerne tydelig. Nav ønsker å tilby en generell innføring i saken som dekker alle potensielle scenarier. Brukerne leser først og fremst med sin egen livssituasjon for øye og leter etter informasjon som angår dem direkte. Nav er

«Det viktigste for brukerne er at de klarer å anvende informasjonen i arbeidet med utfyllingen.»

dem. Og i dette skjemaet har Nav sitt på det tørre – brukerne får korrekt og utfyllende informasjon som er juridisk kvalitetssikret.

Korrekt og utfyllende informasjon trenger likevel ikke å gå på bekostning av leservennligheten. Det lar seg gjøre å ta hensyn til sak og leser samtidig. Det krever at man begynner med å stille seg selv følgende spørsmål: Hvem er det som leser? Hva er det de ikke skjønner? Det er ikke nok å informere for å oppfylle egne plikter og retningslinjer. Vi leser jo Nav-skjemaer fordi vi skal fylle dem ut, og da må vi settes i stand til å bruke den informasjonen vi får. En av informantene mine utbrøt fortvilet: «Jeg aner jo ikke helt hva fedrekvoten er. Jeg vet bare at jeg kan ta den ut tidligst seks uker etter fødsel!»

Forståelse og bruk

Brukerne er ute etter informasjon som angår dem og den situasjonen de befinner seg i. Ønsket har direkte sammenheng med oppgaven de skal utføre: fylle ut søknadsskjemaet for å motta ytelse fra Nav. Underveis i arbeidet oppstår det gjerne konkrete spørsmål til utfyllingen. Da vil de selvsagt ha konkrete svar. En fullstendig redegjørelse av hele regelverket hjelper dem lite i denne sammenhengen.

i tillegg avhengig av å ha juridisk og faglig ryggdekning for tekstene. Det viktigste for brukerne er at de klarer å anvende informasjonen i arbeidet med utfyllingen.

Brukerne viste stor forståelse for at Nav måtte ta hensyn til plikter og føringer for informasjon, men inntrykket deres var at Nav ikke var spesielt opptatt av om den informasjonen de ga fra seg, også ble forstått. Forståelse er jo en forutsetning for å kunne fylle ut skjemaet riktig. Brukerne følte at Nav ikke innrettet informasjonen etter deres kunnskapsnivå og erfaringsbakgrunn. Da stod brukerne i mange tilfeller helt fast og var nødt til å kontakte Nav for å få hjelp. For som en av informantene mine påpekte: «Må man, så må man.»

.....

Iris Alice Vigerust Furu er master i retorikk og språklig kommunikasjon.

Vi sest – eller sjåast vi?

■ DANIEL G. IMS

Korleis kan det ha seg at Språkrådet har tilrådd å skriva «vi/me sest»? Veit vi ikkje at dei fleste skriv «vi/me sjåast»? Dette spørsmålet blei aktuelt da ein organisasjon skulle ha ei overskrift med «vi sees» omsett til nynorsk.

Skulle det stå «vi sest» eller «vi sjåast»? Det blei til at organisasjonen bruka «vi sest», men det førte til klager, og så hamna spørsmålet hos Språkrådet att. Dette stykket er difor eit forsøk på å forsvara *sest*, men òg på å skjøna korleis *sjåast* har dukka opp.

Språkrådet rådde nok ikkje til å skriva «vi sest», men stadfesta at det er *sest* som vil vera rett presensform i den offisielle

vori insistert meir på den salomonske løysinga å bruka andre verb, som *talast/snakkast* eller *møtast*: «Vi/me talast/snakkast» eller «vi/me møtest».

Kvifor sest?

I nynorskrettskrivinga bøyer vi verb på *-st* slik vi bøyer det tilsvarande verbet utan *-st* (om det finst noko). Sjå døme i tabellen:

Infinitiv	presens	preteritum	perfektum
tala	talar	tala	tala
talast	talast	talast	talast
møta	møter	møtte	møtt
møtast	møtest	møttest	møtst
finna	finn	fann	funne/funni
finnast	finst	fanst	funnest/funnist
sjå	ser	såg	sett
sjåast	sest	sågst	sest

rettskrivinga. Det ville nok koma protestar uansett om *sest* eller *sjåast* blei bruka, for den første forma er rett, men lite bruka, og den andre galen og mykje bruka. Men i valet mellom dei burde det vera lettare å forsvara seg mot protestane ved å kunna visa til kva som er i samsvar med rettskrivinga elles, enn ved å visa til kva mange brukar.

Dette rådet blei rett nok gitt før Google viste kva som var i bruk på norskspråklege nettstader: Der i garden blei «vi/me sest» med 60 treff banka av «vi/me sjåast» med mange tusen treff. Dette seier sitt, og da skulle det nok ha

For å snu på det: Vi skriv ikkje «vi sjåast» og «vi møtast» i presens, sidan vi heller ikkje skriv «vi sjaar» og «vi møtar».

Kvifor «vi/me sjåast»?

– *Det har starta som ein spøk og blitt til ei herme.*

Dette har faktisk blitt nemnt som ei forklaring. Spøken skal ha oppstått i studentmållaga som hypernynorsk à la *beistemor*, dvs. at ein køyrer bokmål gjennom ein nynorskgenerator. Tanken på ei sjølvvironisk grammatikk-undergrunnsrørsle som plutselig er allstaden,

er freistande. Likevel er det tvilsamt at så mange kan ha gått rundt og dregi den same vitsen kvar gong dei har bruka verbet.

– *Dialekten skil ikkje mellom infinitiv og presens av verb på -ast.* (Da tenkjer vi ikkje på a-verba; i dei er det samanfall i alle verbformene også i skriftstandarden.)

Dette gjeld til dømes vestfoldmål; det heiter *heist vi pratass, vi møtass og hestane bitass*, jamvel om *vi pratar, vi møter og hestane biter*. Men i dialektar som elles skil mellom presensformer på *-ar* og *-er* og oftast òg omlydde former, vil ein skilja mellom dei i presensformene på *-st* òg.

Også i tradisjonelt hallingmål vil det ofte vera samanfall mellom infinitiv og presens. Det vil heita *me møtast og hestane bitast* hos dei som seier *me møta og hestadn bita*, det vil seia at dei har fleirtalsbøying av verb. Det vil ofte vera naturleg å bruka fleirtalsformer i verb på *-st*, sidan mange av dei har resiprok tyding (*me råkast*: 'me råkar einannan'). Men somme av verba blir òg bruka i eintal, og da ser vi til dømes med verbet *bitast* at det blir noko anna: *mannen bitst med kona* (og *han bit tennadn saman*).

Men kan det vera at samanfallet mellom infinitiv og presens i vestfoldmål og det tilsynelatande samanfallet i hallingmål samla nynorskland i helsinga *vi/me sjåast*? Igjen, tanken er lokkande, men så kjem det inn eit forstyrrande moment: «Dæ sea me ikkji; dæ e nytt.» Dette svaret kom frå ein elles fleirtalsbøygande nesning på spørsmål om kva *sjåast* eventuelt ville bli i presens i hallingmål. Det fører oss over til neste punktet:

– *Verbet sjåast med resiprok tyding og bøying i alle verbformer er nytt (for mange).*

I talemåla kan vi bruka infinitiv på

-ast av transitive verb for å få fram passiv tyding: *Dette kan sjåast på som [...]*. Men skal det setjast om til andre verbtider, brukar vi omskrivingsformer: *Dette blir / blei / har blitt sett på som [...]*. Det er altså ikkje mange av verba på *-st* som finst med eigne former i presens, preteritum og perfektum. Om vi søker etter *sjåast* i det store *Setelarkivet* til *Norsk Ordbok*, finn vi nokre døme på bruk av *sjåast* i infinitiv, slik vi kunne venta. Men vi finn dei bøygde formene *sest* og *sågst* berre nokre fåe gonger. Hartvig Kiran (frå Ålesund) har eit godt innlegg for bruken av *sest* i resiprok tyding når han skriv «Gud veit når vi *sest* att» i ei vise.

Frå tale til syn

For nordmenn er ord på seg for å vera tagale skulle det passa bra å helsa med «vi sest!». Likevel har vi tidlegare heller lova einannan å *talast, preikast, pratast* eller *snakkast*. Desse verba vil i dei fleste dialektane ha lik infinitiv og presens, og det kan vera ein grunn til at dette smittar over på *sjåast* òg. Ein annan grunn kan vera at *sjåast* har vori den forma som var kjend frå før (i den passive tydinga), slik at det har vori lettare å utvida bruksområdet enn å innføra ei ukjend eller lite kjend form av eit sterkt verb. I tillegg kjem sjølv sagt det at bokmål har lik form i infinitiv og presens. Når det gjeld frekvensen til «me/vi sest/sjåast!», bør vi heller ikkje sjå bort frå at engelsk «see you!» kan ha spela ei rolle.

Vi sest!

.....

Daniel G. Ims er rådgjevar i Språkrådet.

Advarsel: blandfare!

■ AUD ANNA SENJE

«Ingen vet hvordan kvelden vil utarte seg», lød introduksjonen til den ukentlige Lotto-trekningen på NRK. Kanskje best å innvilge seg litt muffens for ikke å le seg bedervet?

Språkrådet har oppdatert sin liste over ord og uttrykk som ofte blir blandet sammen, misforstått eller feilskrevet. Vi ønsker å hjelpe der blandfaren er størst.

Muffens unndratt offentlighet

De mest «blandfarlige» ordene er nok de som lyder helt likt, men staves forskjellig, som *håv* og *hov*, *væske* og *veske*. Sammenblandingen merkes bare i skrift og kan få pussige utslag som «fange sommerfugl med hov» og «passe på veskebalansen».

Så har vi ord som lyder nokså likt, i hvert fall hvis man ikke hører godt etter. En kiosk i Oslo kunne nylig friste med kaffe og muffens til 25 kroner. Litt av et røverkjøp! *Muffins* er opprinnelig flertall av det engelske ordet *muffin* (kake). *Muffens* betegner noe som ikke er som det skal være, noe muggent (visstnok fra tysk *Muff* 'mugg'). «Her er det noe muffins» må bety at det er kaker å få. Hvis det derimot er noe muffens her, kan du se langt etter kakene.

Det hender vi hører eller leser om dokumenter som er «unndratt offentlighet». Vanligvis sier vi at opplysninger er *unntatt* offentlighet, med mindre vi mener at noen med hensikt har holdt unna opplysninger slik at de ikke skal bli tilgjengelige for offentligheten. *Unnta* ('holde utenfor', 'ikke regne med') er mer nøytralt, mens *unndra* ('urettmessig holde unna') har en negativ vør, jf.

skatteunndragelse.

Mange forveksler *bevilling* og *bevilgning*. En *bevilling* (nynorsk *løyve*) er en tillatelse fra offentlig myndighet til å drive en bestemt virksomhet (jf. *skjenkebevilling*). En *bevilgning* (nynorsk *løyving*) kan være et pengebeløp som noen får tildelt.

Brett opp armene og tyll deg inn

Ikke sjelden hører vi om folk som bretter opp armene, og det er neppe kiropraktorer det er snakk om. En *arm* er en kroppsdel, mens et *erme* er den delen av et klesplagg som rommer armen. Både *fordervet* og *bedervet* betegner noe som er forringet eller ødelagt. *Fordervet* brukes stort sett i overført betydning (jf. *moralisk fordervet*, *le seg fordervet*). *Bedervet* brukes fortrinnsvis om matvarer.

Verbene *hulle* og *tulle* har delvis overlappende betydning ('svøpe', 'vikle'). Man kan hulle noe inn i et slør eller tulle et teppe rundt barnet. Men man kan ikke *tylle* noe inn i noe, bare *tylle* ('helle') *noe i seg*. «Tyll inn i» har nok oppstått gjennom smitte fra *hulle* og *tulle*, mens tyllstoffet rasler i bakgrunnen. Ikke rart det blir tull.

Innfinne seg med at ting utarter seg

Noen ord og uttrykk har et felles ekstra «blandfarlig» element. Et eksempel på det er *arte seg* ('skikke seg', 'fortone seg') og *utarte* ('utvikle seg til noe verre', 'de-

generere'). Sammenblendingen «utarte seg», som vi ofte ser og hører, betyr hverken det ene eller det andre. En tilsvarende sammenblending er «innfinne seg med», en kombinasjon av *innfinne seg* ('møte opp') og *avfinne seg med* ('akseptere').

«Innvilge seg» er en sammenblending av *innvilge* og *bevilge seg*. Å *innvilge noe* betyr 'å gå med på noe', 'å samtykke i noe' – gjerne noe som noen har søkt om. Man kan *bevilge seg noe*, altså tillate seg noe eller ta seg råd til noe, for eksempel en fridag eller et nytt slips. Det man derimot ikke kan gjøre, er å «innvilge seg» noe, slik mange tror.

Alles yngling gikk fra bordet

Det er lett å trå feil hvis man ikke kjenner til eller ikke tenker over hva et ord eller uttrykk faktisk betyr. Den egentlige betydningen av ordet *yngling* ('ung gutt') later til være ukjent for mange, og derfor blir ordet feilaktig brukt i betydningen 'yndling': «Valpen ble alles yngling.»

En journalist rapporterte en gang om en president som hadde «gått fra bordet», som om det var noe å skrive hjem om. Meningen var selvsagt *gått fra borde*, altså 'gått av', en handling som får større konsekvenser enn det å avslutte et måltid, i hvert fall for en statsleder. Stundom hører vi om vedtak som blir «satt ut i live», men *i live* (konkret betydning) betyr 'levende'. Hvis en idé eller en plan blir realisert, sier vi at den blir *satt ut i livet* (overført betydning).

Mange snakker om å «foretrekke en mine». *Foretrekke* betyr 'like bedre', mens *fortrekke* betyr enten 'forsvinne' eller 'trekke sammen'. I uttrykket med minen er det den siste betydningen som gjelder. *Hun fortrakk ikke en mine* betyr

Foto: Tobbe / Corbis / Scampix

Du kan ikke tulle et skjerf rundt halsen.

at hun ikke endret ansiktsuttrykk. Uttrykksmåten «foretrekke en mine» er altså ikke å foretrekke.

Her har vi omtalt et lite utvalg blandfarlige ord og uttrykk. Flere finner du i lista «Blandfare» på Språkrådets nettsted: www.sprakradet.no > Råd om språk > Blandfare

.....

Aud Anna Senje er seniorrådgiver i Språkrådet og koordinator for Språktjenesten for statsorganer.

Idéseminar om fagspråk

■ OLE VÅGE

Den 17. oktober skipa Universitets- og høgskolerådet (UHR) og Språkrådet til idéseminar om norsk fagspråk i universitets- og høgskolesektoren. Det kom fram at oppretting av termbankar vil vere eit viktig verkty for å utvikle norskspråkleg fagterminologi i akademia.

Bakgrunnen for idéseminaret var ei ny føresegn i universitets- og høgskolelova, paragraf 1-7, der det heiter at «[u]niversiteter og høyskoler har ansvar for vedlikehold og vidareutvikling av norsk fagspråk». Føremålet med dagen var å finne ut korleis paragrafen kan verkeleggjerast og fyllast med konkret innhald.

Seminaret vart opna av nestleiareren i UHR, Lise Iversen Kulbrandstad, etterfølgd av Anne Grøholt frå Kunnskapsdepartementet, som meinte at ansvaret for vedlikehald av norsk fagspråk kviler på sektoren sjølv. Johan Myking frå Universitetet i Bergen gav ei oversikt

over lokale språkstrategiar og føreslo korleis ein bør gå frå «utgreiingsdiskurs» til handlingsmodus. Svein Stølen og Arne Maus, begge frå Universitetet i Oslo, peikte på kva utfordringar og fordelar eit norsk fagspråk byr på i lærebøker og i formidling. Journalistane Anna Nesje og Nina Kristiansen utdjupa deretter kvifor forståeleg fagspråk er viktig i formidling av fagstoff.

Etter lunsj fekk vi høyre av Anne Holmen at Københavns Universitet har skipa eit senter for parallellspråklegheit (CIP), medan Antti Kanner frå Helsingfors universitet fortalde om opprettinga av ein termbank for universitets- og høgskolesektoren i Finland. Norskspråkleg fagterminologi er også viktig for biblioteka, noko som Elise Conradi frå Nasjonalbiblioteket peikte på. Siste innlegg kom frå Marita Kristiansen frå Noregs Handelshøgskole. Ho skisserte korleis ein felles terminologisk praksis i sektoren kan munne ut i termbankar som blir eit viktig verkty for å vedlikehalde og utvikle norsk fagspråk.

Idéseminaret vart avslutta med ein paneldebatt leidd av direktøren i Språkrådet Arnfinn Muruvik Vonen.

.....

Ole Våge er rådgjevar i terminologitenesta i Språkrådet.

God jul!

God jul! (svensk)

God jul! (dansk)

Gleðileg jó! (islandsk)

Gleðilig jó! (færøysk)

Hyvää joulua! (finsk)

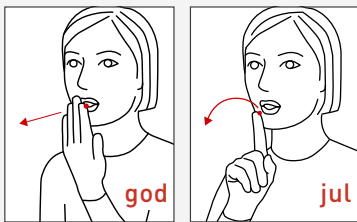
Hyvää joulua! Hyvii joului! (kvensk)

Buorit juovllat! (nordsamisk)

Buorre javlla! (lulesamisk)

Lahkoe jávle! (sørsamisk)

Juullimi pilluaritsi! (grønlandsk)

(norsk tegnspråk)

Språkåret 2013

Etter initiativ fra Nynorsk kultursentrum har regjeringen gått inn for at det forberedes et nasjonalt språkår. Språkåret 2013 skal bidra til å skape større aksept og respekt for den språkdelte norske kulturen i alle lag av folket og større språklig selvfølelse blant nynorskbrukere. Dessuten skal tiltaket ha et videre siktemål og handle om norsk språk generelt og om språk i Norge. I 2013 er det 200 år siden Ivar Aasen ble født, og 100 år siden Det Norske Teatret ble åpnet.

Direktøren i Språkrådet er med i styringsgruppa for utviklingsprosjektet for Språkåret.

Når Bibelen blir ny

■ ANDERS ASCHIM

Norsk er eit språk i utvikling. Vi har fått ny kunnskap om gamle kulturar og gamle tekstar. Ideala for omsetjing har endra seg. Dette er tre gode grunnar til å omsetje Bibelen på ny.

Bibelen står høgt på dagsordenen i året 2011. I den engelskspråklege delen av verda feirar ein 400-årsjubileet for den viktigaste moderne omsetjinga av verdas viktigaste bok, King James-omsetjinga frå 1611. Ho har påverka språk, litteratur og kultur i engelsktalande land på ein måte som berre Shakespeare kan måle seg med. Her til lands har vi òg eit jubileum å feire: Det er 175 år sidan Elias Blix blei fødd. Pionerinnsatsen hans innanfor norsk salmedikting og songlyrikk er godt kjent. Mindre kjent er det at Blix også er ein av dei viktigaste

kontinuerleg utvikling og endring. «Eg vil at Bibelen skal tala til meg. Og for at det skal skje, må Bibelens ord korrespondere med det språket eg bruker og lever i», skriv forfattaren Oskar Stein Bjørlykke i boka *Bibelsk*. «Derfor denne oppdateringa av bibelspråket.»

Dette treng ikkje tyde at språket blir spesielt kult, ungdommeleg eller kvar-dagsleg. Bjørlykke, som har lang røynsle i arbeidet med bibelomsetjing, seier det slik: «Det norske bibelspråket skal vera verdig.» Det nye bibelspråket skal vere eit godt og moderne litterært norsk, eit

● «Det nye bibelspråket skal vere eit godt og moderne litterært norsk, eit språk som både gamle og nye bibellesarar kan kjenne seg att i.»

aktørane i den nokså korte historia om norsk bibelomsetjing og bibelspråk.

Framfor alt kan vi markere at Bibelselskapet i haust gir ut nye bibelomsetjingar på bokmål og nynorsk, *Bibel 2011*. Det er 33 år sidan sist, så det er på tide. United Bible Societies tilrår at slike nyomsetjingar blir gjorde ein gong for kvar generasjon, altså med 25–30 års mellomrom, i språkområde der det finst ressursar til det. Det er fleire gode grunnar til dette rådet.

Språk i utvikling

Norsk er, som andre levande språk, i

språk som både gamle og nye bibellesarar kan kjenne seg att i.

Bibelen er nok ikkje staden der ein skal leite etter radikale tendensar når det gjeld rettskriving og val av bøyingsformer. Omsetjarane har rett nok hatt nær kontakt med nemnda som har arbeidd med ny rettskriving for nynorsk. På nokre få punkt har vi faktisk teke framlegg derifrå på forskot. Verbet *stønna* blir til dømes bøygd som a-verb i den nye bibelen (stønna – stønna – stønna – stønna). Vidare blir substantivet *okle* til *ankel*, verbet *fråssa* til *fråtsa*. Stort sett vil dei fleste likevel oppleve

normeringa av formverket som moderat, både på bokmål og nynorsk. Somme bokmålsbrukarar vil nok reagere på diftongane i ord som *grein* og *bein*. Andre vil vere skuffa over at så få hokjønnsord får a-ending i bunden form; det heiter framleis *boken* og *solen*.

Dei viktigaste oppdateringane av det norske bibelspråket finst på andre område, og på ulike område for bokmål og

har. Men framleis leverer vitskapar som arkeologi, filologi, historie og religionshistorie ny kunnskap om gamle kulturar, språk og tekstar. Slikt kan kaste nytt lys over språk, samfunn og religion i den bibelske verda. Datateknologi har gjort det mogleg å utnytte denne kunnskapen på meir effektive måtar enn før. Eit godt døme er det nyleg utgitte materialet frå dei assyriske statsarkiva i det

«Den nye bibelomsetjinga er prega av ei fornya interesse for litterære og retoriske mønster i dei bibelske kjeldetekstane.»

nynorsk. Nynorskbrukarane vil særleg merke endringar i ordvalet. *Ljos* blir *lys*, *hjá* blir *hos*, for å nemne eit par mykje brukte ord. I mange tilfelle har vi valt å skifte ut vakre, men lite brukte ord med meir vanlege: *Staup* er blitt til *beger*, *verdotter* til *svigerdotter*. Nokre typiske bibelord har vore sterkt omdiskuterte. Ikkje alle er fortrulege med at *kyrkjelyd* blir bytt ut med *forsamling*. Men ordet *læresvein*, som i prøveutgåva av nytestamentet frå 2005 var erstatta av *disippel*, kjem attende i *Bibel 2011*. Det er resultatet av ei av dei forbausande få kampvoteringane i Bibelselskapet sine vedtaksføre organ.

I bokmålet er det særleg setningsbyggnaden, syntaksen, som har fått ei varsam modernisering. Her har ofte dei nynorske løysingane vist vegen til eit meir smidig og moderne bokmål. «La navnet ditt helliges. La riket ditt komme. La viljen din skje på jorden slik som i himmelen» er formuleringar nynorskbrukarar vil nikke attkjennande til.

Ny kunnskap

Bøkene i Bibelen er mellom dei eldste og mest gjennomstuderte tekstane vi

gammaltestamentlege Ninive. Eit anna er det monumentale prosjektet *Thesaurus Linguae Graecae*, som tek mål av seg til å presentere all litteratur på gresk frå og med antikken i digitalisert og søkbar form.

For bibelforskinga er det likevel dei såkalla Daudehavsrullane som har vore det viktigaste funnet i nyare tid. I perioden 1947–1956 fann beduinar og arkeologar eit heilt bibliotek av jødiske manuskript frå førkristen tid i elleve høler ved Qumran-ruinen litt sør for Jeriko. Først i 2005 var heile materialet publisert. Det er funne større eller mindre restar av nesten 1000 bøker. Her er eksemplar av bibelske bøker, bibelkommentarar og tekstar som gir innblikk i jødisk tru og liv på Jesu tid.

Gamle bibelhandskrifter frå Qumran-funnet har faktisk på eit par punkt gitt oss heilt ny bibeltekst. Etter Salme 145,13 har *Bibel 2011* fått eit vers som ikkje har stått i norske biblar før. Etter 1. Samuelsbok 10,27 har det kome inn ein ny episode i forteljinga om Saul og ammonittane. På slike punkt kan altså nye funn endre ikkje berre kunnskapen vår om Bibelen, men jamvel sjølve Bibelen.

Omsetjingsideal

Ei av dei mest sentrale sidene ved bibelomsetjinga frå 1978 var ein sterk kommunikasjonstilje. Dei bibelske tekstane skulle gjerast forståelege for moderne menneske. Dette pedagogiske ønsket kunne stundom gi forklarande omskrivingar som resultat. Der stilen i kjeldetekstane ofte er kortfatta og knapp,

- «Dei nynorske løysingane har vist vegen til eit meir smidig og moderne bokmål.»

kunne omsetjinga fort ese ut. Det var òg ein tendens til å skifte ut eller forklare metaforar og andre språklege bilde som ein meinte at det var vanskeleg å forstå. «For du har skapt mitt indre», heitte det i 1978-versjonen av Salme 139,13. Men på hebraisk er det *nyrene* Gud har skapt; Det gamle testamentet plasserer mykje av det indre livet i magen, hjartet eller nyrene.

Det er på dette punktet ein finn dei mest merkbare endringane i den nye bibelomsetjinga. Ho er prega av ei fornya interesse for litterære og retoriske mønster i dei bibelske kjeldetekstane, og av eit nytt fokus på det opphavlege bildespråket. Denne tendensen samsvarar med ei språkleg og litterær vending i bibelvitenskapen og i humanistiske fag generelt. I *Bibel 2011* har ein ønskt å ta vare på dei konkrete bilda: «For du har skapt mine nyrer, du har vove meg i mors liv», lyder salmeverset no. I slike tilfelle representerer *Bibel 2011* ofte ei tilbakevending til eldre bibeltradisjon.

Det greske ordet *sarks* tyder 'kjøt', rått og konkret. Det kan òg nyttast om kroppen til eit menneske eller eit dyr. Dessutan kan *sarks* nyttast i overført mening med litt ulike nyansar. Da gir ikkje det norske ordet *kjøt* utan vidare

dei same assosiasjonane. Omsetjinga frå 1978 nytta eit stort tal fortolkande omskrivingar. I Romarbrevet 8,6 heiter det til dømes: «For det som mennesket av naturen vil, fører til død, men det Anden vil, fører til liv og fred.» *Bibel 2011* legg seg tettare på den greske ordlyden: «For det kjøtet vil, er død, men det Anden vil, er liv og fred.» No blir det opp

til lesaren å tolke kva Paulus har meint med det.

Forfattarar i viktig rolle

I denne prosessen har eit dusin norske skjønnlitterære forfattarar gjort ein svært viktig innsats. Det har ikkje vore uvanleg å trekkje inn forfattarar i bibelomsetjingsarbeid, men da helst som konsulentar på ein nesten ferdig bibeltekst. I arbeidet med *Bibel 2011* har forfattarane etter kvart fått ei langt meir sentral rolle, som deltakarar i eit stort gruppearbeid saman med filologar og teologar som er kyndige i dei bibelske grunnspråka, gresk og hebraisk. Dei har arbeidd i grupper på fire, to filologar/teologar og to forfattarar som har representert kvar si målform. Denne arbeidsmåten har vore ei stor vinning for den nye bibelteksten. Forfattarane sine ettertankar om dette arbeidet finst i skjønnlitterær eller reflekterande form i boka *Bibelsk*, som kom ut tidlegare i haust.

.....
Anders Aschim er bibelomsetjar i Det Norske Bibelselskap.

OM SPRÅKRÅDET

Språkrådet er statens fagorgan i språkspørsmål og er underlagt Kulturdepartementet. Målet for arbeidet i Språkrådet er at norsk skal være i bruk i alle deler av samfunnslivet også i fremtiden – og ikke bli tilsidesatt av engelsk. Vi vil gi det offentlige, næringslivet og folk flest tro på at norsk språk duger, og arbeider for å øke kunnskapen om norsk språk.

Dette gjør Språkrådet for å styrke det norske språkets stilling:

- Vi informerer på nettsidene og i publikasjonene våre om god og rett norsk.
- Vi svarer på om lag 10 000 språkspørsmål på e-post og telefon i året.
- Vi arrangerer konferansen Språkdagen hvert år for å skape debatt om aktuelle utfordringer for norsk språk.
- Vi har en språktjeneste for statsorganer som gir råd til statsansatte om hvordan de kan skrive klart og godt og få en jevnere fordeling av bokmål og nynorsk.
- Vi har en terminologitjeneste som samordner utvikling og tilgjengeliggjøring av norsk terminologi og fremmer bruken av norsk fagspråk.
- Vi har en tilsynstjeneste som følger med på om statsorganene følger kravene til fordeling av bokmål og nynorsk.
- Vi informerer om norsk tegnspråk og samarbeider med aktører på feltet.
- Vi har en stedsnavntjeneste som gir råd om hvordan stedsnavn skal skrives på kart og veiskilt.
- Vi arbeider for at IKT-produkter skal bygge på norsk tekst og tale, og samordner en datatermigruppe som foreslår nye, norske dataord.
- Vi gir diplom til næringsdrivende som har gitt virksomheten et godt, kreativt norsk navn.
- Vi samarbeider med offentlige og private institusjoner om tiltak som styrker bruken av norsk.
- Vi godkjenner ordbøker og ordlister til bruk i skolen.
- Vi forvalter rettskrivningen i nynorsk og bokmål og følger med på hvordan språket utvikler seg.
- Vi deler ut Språkprisen for fremragende bruk av bokmål og nynorsk i sakprosa.

Direktøren i Språkrådet er leder for 33 ansatte. Styret i Språkrådet er utnevnt av kulturministeren. Språkrådet har fire fagråd som er referansegrupper med språkkyndige og språkengasjerte personer fra hele samfunnet. Fagrådene gir innspill og råd om saker på sine fagfelter.

www.sprakradet.no

www.spraakradet.no

SPRÅKRÅDET
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

TELEFON: 22 54 19 50
TELEFAKS: 22 54 19 51

ANSVARLIG REDAKTØR:
Arnfinn Muruvik Vonen

INFORMASJONSSJEF:
Svein Arne Orvik

REDAKTØR:
Åsta Norheim
asta.norheim@sprakradet.no

REDAKSJONSSEKRETÆR:
Erlend Lønnum
erlend.lonnum@sprakradet.no

ABONNEMENT OG
ADRESSEENDRING:
bestilling@sprakradet.no

Signerte artikler fra
eksterne skribenter står
for forfatterens syn.

Ettertrykk tillatt når kilden
er oppgitt.

OPPLAG: 12 000
Tekstene i dette nummeret
fins også på Internett:
www.sprakradet.no
www.spraakradet.no

Fire nummer i året
Redaksjonen avsluttet
20.10.2011

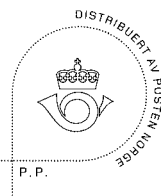
LAYOUT: Marit Heggenhougen
www.cmykdesign.no
TRYKK: Zoom Grafisk

ISSN 0333-3825

OMSLAGSBILDE:
*Utsnitt av Leonardo da Vincis
freskomaleri «Nattverden».*
Foto: Wikipedia

B

NORGE/NØREG

HISTORIA BAK

RYBA – RYBAK – RYBAKOV
GORB – GORBATSJ – GORBATSJOV
KALASJ – KALASJNIK – KALASJNIKOV

Alle ordene i overskriften er russiske, og i hver av de tre linjene er de to siste ordene avledet av det første.

Ryba betyr 'en fisk', og *ryb-ak* betyr 'en fisker'. *Rybak-ov* er egentlig en forkortelse av et lengre uttrykk, nemlig *rybakov syn*. *Syn* betyr 'sønn', og *rybakov syn* kan vi oversette med 'fiskersønn'.

Gorb betyr 'en pukkel', og *gorbatsj* betyr 'en pukkelrygg', dvs. 'en pukkelrygget person'. Også *Gorbatsjov* er en forkortet form, nemlig av *gorbatsjov syn*, som vi kan oversette med 'pukkelryggsønnen', altså 'sønnen til den pukkelryggete'. At *Gorbatsjov* er et russisk etternavn, vet vi godt, og det er grunn til å tro at også *Gorbatsj* 'pukkelrygg' fins som etternavn.

Kalasj betyr 'kringle', *kalasjnik* betyr 'kringlebaker', og *Kalasjnikov* betyr 'kringlebakersønn'!

Legg merke til at *Rybak – Rybakov* er dannet på samme måte som *Gorbatsj – Gorbatsjov*. Av samme type er f.eks. *Gontsjar – Gontsjarov* og *Kuznets – Kuznetsov*, der *gontsjar* betyr 'pottemaker' og *kuznets* 'smed'.

Svein Nestor, cand.philol.

RETURADRESSE:
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
0032 OSLO

ISSN 0333-3825